

A harmadik személyt jelölő szuffixumok a vogulban

A vogul nyelv történetének legeredményesebb kutatója, Matti Liimola a főnevek alaktanáról írt kitűnő monográfiájában (Liimola 1963) részletesen tárgyalja a főnevek birtokos személyjeleit is, amelyek körében az 1. és 2. személyűek történeti értelmezése általában könnyebbnek bizonyult, mint a 3. személyűeké. Noha majdnem mindegyik egyértelműen árulkodik személyes névmási eredetéről, a hangalakjukban bekövetkezett változások több-kevesebb magyarázatot igényeltek. Ez elsősorban a 3. személyű birtokos személyjelekre érvényes, Liimola ezeknek lényegesen több figyelmet és teret szentelt. Ezek és a megfelelő igei személyragok különféle nyelvjárási képviseleti Liimolától némiképp eltérő értelmezést is megengednek, s mivel én néhány részletkérdést másképpen látok, mint ő, a következőkben a vogul 3. személyű személyjelőinek kialakulásával kívánok foglalkozni.

Birtokos személyjelek

E. sz. 3. sz.: Liimola megállapítja (i. m. 214—222), hogy e személyjelnek az egész nyelvterületen egy, csak magánhangzóból álló és egy, a megfelelő személyes névmási eredetet tükröző *t-s* alternánása van: TJ ξ , ε , $\dot{\iota}$, $\dot{\iota}$, TČ ξ , ε , $\dot{\iota}$, $\dot{\iota}$, AK KK FK α , P ÉV DV AL $\dot{a}$, FL Szo. $\varepsilon \sim$ TJ $t\xi$, $t\varepsilon$, $t\dot{\iota}$, $t\dot{\iota}$, TČ $t\xi$, $t\varepsilon$, $t\dot{\iota}$, $t\dot{\iota}$, TG $t\varepsilon$, AK FK $\dot{a}t$, $t\alpha$, KK $\dot{q}t$, $t\alpha$, P $\dot{q}t$, ÉVK $\dot{q}t$, DV $\dot{e}t$, AL ξt , KL $\dot{a}t$, $\dot{a}t$, FL Szo. $t\varepsilon$. Délen az előbbieket a mássalhangzós tövekhez és a birtokszámmal bővült főnevekhez járulnak, az utóbbiak a magánhangzóra végződő tövekhez, míg a középső (keleti és nyugati) nyelvjárásokban a mássalhangzós tövű főnevekhez is legtöbbször a *t-t* tartalmazó személyjelek csatlakoznak. Liimola feltételezi, hogy egykor a kondai nyelvjárásokban is a tövégi magán-, ill. mássalhangzó szabta meg, mely alternáns járult az illető főnévhez (i. m. 225). Ezenkívül a T-ben a mássalhangzós tövű főnevek esetében van hosszabb, pleonazmussal és palatalizációval létrejött, a rokonságnevekben használatos $\dot{e}t\dot{\iota}$, $\dot{e}t\dot{\iota}$ (Liimola 1963. 215), ill. pleonazmussal és a végvokális lekopásával kialakult $\dot{e}t$, $\dot{e}t$ változata is (vö. Honti 1975. 77—78); ez utóbbi nem csak a rokonságnevek birtokos személyjelzésében fordul elő.

K. sz. 3. sz.: Szintén *t* nélküli és *t-t* tartalmazó alternánsai vannak (i. m. 224—225): AK $\dot{a}'n$, $\dot{a}n$, KK $\dot{q}'n$, $\dot{q}n$, FK $\dot{a}n$, P $\dot{q}'n$, ÉVK $\dot{q}'n$, AL $\dot{a}n$, $\dot{e}n$, KL $\dot{a}n$, $\dot{a}n$, FL Szo. $\dot{e}n \sim$ AK $(\alpha)t\dot{a}n$, KK $\dot{q}t\dot{a}n$, FL Szo. $t\dot{e}n$. Mivel északon az $\dot{e}n$ és a $t\dot{e}n$ ugyanolyan feltételek mellett használatos, mint az e. sz. 3. sz. jel két alternánsa, Liimola a k. sz. 3. személyű szuffixum alternánsainak kialakulását az e. sz. 3. sz. $\varepsilon \sim t\varepsilon$ analógiájával magyarázza (i. m. 225). A kondai nyelvjárási viszonyokról így vélekedik: „Das *-en* kann dann eine ähnliche Analogiebildung wie LO, So *-en* sein” (i. h.). Az $\dot{a}'t$, $\dot{q}'t$ -t tartalmazó rövidebb változatokat a t. sz. 3. személyből származó, valószínű átvételnek tekinti (uo.).

T. sz. 3. sz.: Az előbb felsorolt személyjelektől eltérően a morféma, ill. alternánsai Liimola szerint (i. m. 228–229) nem függenek össze a megfelelő személyes névmással (l. még alább): TJ *àn, àn, TČ àn, àn, àn, TG àn, àn, AK à'nl, à'n, KK à'nl, FK àn, P èn, ÉVK ěn, AL àn, èn, KL àn, àn, FL à'nl, Szo. a'nl.*

Igei személyragok

A 3. személyt jelölő morfémák szempontjából számunkra csak a tárgyas igeragozás személyragjai érdekesek, mivel az alanyi igeragozás 3. személyű végződésai voltaképpen a főnévi abszolút paradigma számjeleivel azonosak. Liimola alaktani monográfiájának csak az első része jelent meg ezért az igeragokat a szövegekből, különféle tanulmányokból és nem utolsósorban a Kannisto-hagyaték nyelvtani feljegyzéseket tartalmazó részéből,¹ továbbá Kálmán Béla gyűjtéséből (Kálmán 1976) idézem, anélkül, hogy a pontos lelőhelyeket közölném.

E. sz. 3. sz.:

e. sz. tárgy: T (jelen idő) *ø*, (múlt idő) *ø, ě(l), ì(l)*, AK KK *tə, P tə, Szi. te*

k. sz. tárgy: AK KK FK P *ø, Szi. e*

t. sz. tárgy: AK KK FK P *ø, Szi. e*

K. sz. 3. sz.:

e. sz. tárgy: AK KK *tən, FK tən, tətən, àn, P èn, Szi. ten*

k. sz. tárgy: AK *àn, à'nl, KK ěn, FK àn, tətən, P èn, Szi. en*

t. sz. tárgy: AK *àn, KK ěn, FK àn, P èn, Szi. en*

T. sz. 3. sz.:

e. sz. tárgy: T *àn, àn, AK à'nl, KK ě'nl, FK àn, P èn, Szi. anəl*

k. sz. tárgy: AK *à'nl, KK ě'nl, P èn, Szi. anəl*

t. sz. tárgy: T *àn, àn, AK à'nl, àn, KK ě'nl, FK àn, P èn, Szi. anəl*

Példák a fenti személyjelölőkre (fonetikus átírásban):

Dél: *komĕ* 'férje', *komĕti* ua. (*kom* 'férfi, férj'), *āwī* 'lánya', *āwīti* ua. (*āw* 'lány'), *ortĕĕ* 'része' (*ortĕ* 'rész'), *nīti* 'neje' (*nī* 'nő') — *ortĕān* 'részük', *āwān* 'lányuk' — *kantānĕ* 'hadai' (*kant* 'háború; had'), *āwōnī* 'lányai' — *kĕpānān* 'csonakjaik' (*kĕp* 'csonak'), *āmpānān* 'kutyáik' || *tatĕl* 'hozza', (*tat* 'hoz'), *ālil* 'megöli' (*āl* 'öl') (praesens momentaneum), *tatāntĕl* 'hozza', *ālāntil* 'megöli' (praesens durativum), *tatāst* 'hozta', *tatāstĕl* ua., *ālāst* 'megölte', *ālāsti* ua., *ālāstil* ua. — *tatāstān* 'hozták', *ālāstān* 'megölték' — *joktāstānĕ* 'beérte őket' (*jokt* 'utolér'), *ālilānī* 'megöli őket' — *ālilānān* 'megölik őket', *ālāstānān* 'megölték őket', haplológias változataik: *ālilān, ālāstān*

Kelet: AK *k_oāl_o* 'háza', *k_oālāt* ua. (*k_oāl* 'ház'), *lot_o* 'lova' (*lo* 'ló') — *k_oālān* 'kettőtök háza; kettejük háza', *lot_on* 'kettejük lova', *āmp_otān* 'kettejük kutyája' (*āmp* 'kutya'), *ĥotal_on* 'kettejük napja' (*ĥotal* 'nap') — *k_oālān* 'házuk', *loyānəl* 'lovuk', *loyān* ua. — *k_oāl_o* 'az ő két háza', *loy_o* 'az ő két lova' — *k_oālān* 'kettejük két háza' — *k_oālānəl* 'az ő két házuk' — *k_oālān* 'házai', *loyān* 'lovai' — *k_oālān* 'kettejük házai', *loyān* 'kettejük lovai' — *k_oālānəl* 'házaik', *loyānəl* 'lovaik', *loyān* ua. || *tatī_o* 'hozza' (*tat* 'hoz') — *tatnīt_on* 'ők ketten hoznák' — *tatsānəl* 'hozták' — *tat_o* 'hozza kettejüket' — *tat_on* 'ők ketten hozzák ket-

¹ Ezúton is köszönetet mondok Vuokko Eirasnak és a Finnugor Társaságnak, hogy engedélyezték a kéziratot anyagba való betekintést.

tejükét' — *tatyānəl* 'ők ketten hozzák', *tatyān* ua. — *tatyān* 'hozza őket' — *tatyān* 'ők ketten hozzák őket' — *tatyānəl* 'hozzák őket', *tatyān ua. (ez utóbbiak haplológias alakulatok egy korábbi *tatyānānəl formából)

Nyugat: P *nāmə* 'neve' (*nām* 'név'), *kēpāt* 'csónakja' (*kēp* 'csónak') — *kēpān* 'kettejük csónakja' — *kēpān* 'csónakjuk' — *kēpān* 'csónakjai' — *kēpān* 'kettejük csónakjai' — *kēpān* 'csónakjaik' || *rātəstə* 'ütötte' (*rāt* ~ *rat* 'üt') — *ratsān* 'ők ketten ütötték' — *ratsān* 'ők ütötték' — *ratsān* 'ütötte őket' — *ratsān* 'ők ketten ütötték őket' — *ratsān* 'ők ütötték őket'

Észak: FL *luwe* 'lova' (*luw* 'ló'), *āyite* 'lánya' (*āyi* 'lány') — *luwēn* 'kettejük lova', *χumitēn* 'kettejük férje' (*χum*, *χumi*- 'férfi, férj') — *luwānəl* 'lovuk' — *luwayə* 'az ő két lova' — *luwayēn* 'kettejük két lova' — *luwayānəl* 'az ő két lovuk' — *luwāne* 'lovai' — *luwanēn* 'kettejük lovai' — *luwānəl* 'lovaik' (haplológias alakulat korábbi *luwānānəl formából) || Szi. *totite* 'hozza' (*tot*- 'hoz') — *totitēn* 'ők ketten hozzák' — *totijānəl* 'hozzák' — *totijaye* 'hozza kettejüket' — *totijayēn* 'ők ketten hozzák kettejüket' *totijayānəl* 'ők hozzák kettejüket' — *totijane* 'hozza őket' — *totijānēn* 'ők ketten hozzák őket' — *totijānəl* 'hozzák őket' (haplológias alakulat korábbi *totijānānəl formából)

Az e. sz. 3. személyű birtokos személyjel *t*-s és *t* nélküli alternánsairól Liimola így vélekedik: „Die beiden Suffixe, das mit *t* und das vokalische, kommen in allen Mundarten vor und waren also schon im Urwogulischen vorhanden. Das erstere gehört, wie man allgemein erklärt hat, mit dem Pronomen der 3. P. Sing. . . . etymologisch zusammen . . .” (Liimola 1963. 221). „Die Frage nach der Etymologie des Vokals von *-tē*, *-tə*, *-tə* usw. sowie des vokalischen Suffixes bleibt . . . noch offen; neu beleuchtet werden wird sie von einer eingehenden Untersuchung des Vokalismus der nichtersten Silben” (i. m. 222).

A k. sz. 3. személyű birtokos személyjel alternánsairól ezt olvashatjuk nála: „In den nördlichen Mundarten hat die 3. P. Du. außer dem . . . Suffix *-tēn* auch *-ēn*. Das erste erscheint bei den vokalisch auslautenden Wörtern, das letztere bei den konsonantisch endenden . . . In ihrem Gebrauch herrscht also ein ähnliches Verhältnis wie in dem der Suffixe der 3. P. Sing. *-tə*, *-ε* . . . Das *-ēn* ist anscheinend nach der Analogie der letztgenannten Suffixe entstanden . . . In . . . Texten erscheint . . . manchmal KÜ, KM *-ən*, *-n* . . .” (i. m. 224). „Das *-ən* kann . . . eine ähnliche Analogiebildung wie LO, So *-ēn* sein” (i. m. 225).

A nem egyes számú birtokra és tárgyra utaló szóalakokban e személyjelölőknek csak a *t* nélküli alternánsai szerepelnek. Az e. sz. 3. személyű morféma magánhangzójának eredetét én sem ismerem, úgy vélem viszont, hogy a *t*-s és a *t* nélküli ugyanannak a morfémának a képviselői, miként a k. sz. 3. személyű morfémák alternánsai sem magyarázhatók más-más előzményből.

Liimola a k. sz. 2. személyű birtokos személyjelet **-nən* alakban rekonstruálja (i. m. 223), amely szinte mindenütt „magánhangzó + *n*” alakban él tovább, vagyis ez a haplológias egyszerűsödés a nyelvterület nagy részén érvényre jutott. A ragozási paradigmákon végigtekintve (Liimola 1963. 205—210) látható, hogy a k. sz. 2., 3., t. sz. 2., 3. személyű alakok részben vagy egészben azonosak, egybeestek (a nem egyes számú birtok sorában az e. sz. 2. személyű alak is egybeesett velük). Ez arra mutat, hogy a paradigma e személyeiben a személyjelölő szuffixumok kölcsönösen befolyással voltak egymásra, analógias hatások formálták őket (ugyanaz tapasztalható az osztják személy-

A 3. személyű személyjelölők a vogul

(fonematikus)

	Birtokos személyjelezés								
	num sg			num du			num pl		
	sg 3	du 3	pl 3	sg 3	du 3	pl 3	sg 3	du 3	pl 3
Dél (T)	$\bar{e}/\bar{i}$, $\bar{e}\bar{t}/\bar{a}\bar{t}$ $\bar{t}\bar{e}/\bar{t}\bar{i}$		$\bar{a}\bar{n}/\bar{d}\bar{n}$				$\bar{e}/\bar{i}$		$\bar{a}\bar{n}/\bar{d}\bar{n}$
Kelet (AK)	$a, \bar{a}t,$ ta	$\bar{d}n(=$ pl 3), $\bar{a}n,$ (a) tan	$\bar{d}nal,$ $\bar{d}n$	$\emptyset$	= num pl du 3	= num pl pl 3	$\emptyset$	$\bar{d}n$ (= pl 3)	$\bar{d}nal,$ $\bar{d}n$
Nyugat (P)	$a, \bar{a}t$	= pl 3	$\bar{d}n$	= num pl			$\emptyset$	= pl 3	$\bar{d}n$
Észak (FL Szi.)	e, te	$\bar{e}n, \bar{t}\bar{e}n$	$\bar{a}nal$	e	$\bar{e}n$	$\bar{a}nal$	e	$\bar{e}n$	$\bar{a}nal$
Ősvogul	$*\bar{e}/*\bar{i},$ $*\bar{e}\bar{t}/*\bar{a}\bar{t}$	$*\bar{e}n/*\bar{i}n,$ $*\bar{t}\bar{e}n/*\bar{t}\bar{i}n$	$*\bar{a}n\bar{a}l/$ $*\bar{d}nal$	$*\bar{e}/*\bar{i}$	$*\bar{e}n/*\bar{i}n$	$*\bar{a}n\bar{a}l/$ $*\bar{d}nal$	$*\bar{e}/*\bar{i}$	$*\bar{e}n/*\bar{i}n$	$*\bar{a}n\bar{a}l/$ $*\bar{d}nal$

Megjegyzések a táblázathoz :

1. Az egyenlőségjeles magyarázatok értelme : az illető személyjelölő elem a másik személyből került át és ezen átvétel eredményeképpen a birtokos személyjeles paradigma, ill. az igeragozás személyragjainak rendszere egyszerűsödik. Ennek a tendenciának az eredményeként a (Kannisto) pelimi nyelvjárásban tulajdonképpen a k. és t. sz. birtokra és tárgyra utaló sorok megkülönböztetése meg is szűnt létezni.

jelezésben is, l. Honti 1976). Vajon miért? A láncreakciószerű analógiás változásokat, kiegyenlítődéseket szerintem az említett morféma n -je váltotta ki (ez voltaképpen a FK és a nyugati nyelvjárások k. sz. 1. személyébe is „átsugárzott”)

A k. sz. 2. személy jelének analógiájára jöhetett létre a k. sz. 3. személyben a $*\bar{t}\bar{i}n/*\bar{t}\bar{i}n$ mellett az $*\bar{e}n/*\bar{i}n$, amelyeknek a kondai $\bar{a}n$ és az északi $\bar{e}n$ szabályos folytatói (míg az $\bar{d}n$ a 3. személyből való, vö. Liimola 1963. 225). A t -s és t nélküli változatoknak a névszó töve szerinti alkalmazása fonetikai jellegű illeszkedés. Az itt és így kialakult alternánsok analógiájára jött létre feltevésem szerint az e. sz. 3. személyű $*\bar{t}\bar{e}/*\bar{t}\bar{i} \sim *\bar{e}/*\bar{i}$. A 3. személyű jeleket Liimola is analógiával magyarázza, de ő ellentétes irányú, az e. sz. 3. személyből ható analógiával számol (i. m. 224), és ennek következménye, hogy az e. sz. 3. személy jeleinek összetartozásáról nem mond véleményt (i. m. 222).

A személyjelölő szuffixumok eredetét kutatva természetes, hogy a megfelelő személyes névmásokhoz fordulunk. A t. sz. 3. személy jelét magyarázva azonban Liimola nem a személyes névmásból indult ki, mivel a személyjel nem utal egy mássalhangzó hajdani jelenlétére (l. Liimola : i. m. 231); itt Liimola magától értetődően csak t -re gondolhatott, vö. T ten , AK tan , KK $t\bar{o}an$, FK

nyelvjárásokban és valószínű előzményük
átírásban)

Tárgyas ragozás

obj sg			obj du			obj pl		
sg 3	du 3	pl 3	sg 3	du 3	pl 3	sg 3	du 3	pl 3
$\emptyset$, $\bar{e}(l)$ $\bar{i}(l)$		$\bar{a}n/\bar{d}n$				$\bar{e}/\bar{i}$		$\bar{a}n/\bar{d}n$
<i>tə</i>	<i>tən</i>	$\bar{d}nal$, $\bar{d}n$	$\emptyset$	= num pl du 3	= obj pl pl 3	$\emptyset$	$\bar{d}n$ (= pl 3)	$\bar{d}nal$, * $\bar{d}n$
<i>tə</i>	= pl 3	$\bar{d}n$		= obj pl		$\emptyset$	= pl 3	$\bar{d}n$
<i>te</i>	<i>tēn</i>	$\bar{a}nal$	<i>e</i>	$\bar{e}n$	$\bar{a}nal$	<i>e</i>	$\bar{e}n$	$\bar{a}nal$
* $\bar{t}\bar{e}/$ * $\bar{t}\bar{i}$	* $\bar{t}\bar{e}n/$ * $\bar{t}\bar{i}n$	* $\bar{a}n\bar{a}l/$ * $\bar{d}nal$	* $\bar{t}\bar{e}/$ * $\bar{t}\bar{i}$	* $\bar{t}\bar{e}n/$ * $\bar{t}\bar{i}n$	* $\bar{a}n\bar{a}l/$ * $\bar{d}nal$	* $\bar{t}\bar{e}/$ * $\bar{t}\bar{i}$	* $\bar{t}\bar{e}n/$ * $\bar{t}\bar{i}n$	* $\bar{a}n\bar{a}l/$ * $\bar{d}nal$

2. A keleti és a nyugati nyelvjárásokban az e. sz. 3. személy pusztá magánhangzó-ból álló jele a birtok és a tárgy kettős-, ill. többesjele után lekopott. A mássalhangzós tövű főnevek egyes számú birtokra utaló alakjaiban ez azért nem következhetett be, mert akkor a szóalak a tövel (e. sz. alanyesettel) egybeesett volna.

3. A *-gal megjelölt keleti szuffixumra nem találtam adatot az általam felhasznált anyagban, de megléte igen valószínű.

tən, P *tan*, FL Szo. *tān* 'sie' (FUF 28: 23) (a korábbi téves nézetekről l. Liimola 1963. 230). Úgy véli, hogy a t. sz. 3. személy jele a többes számú birtok, ill. tárgy jelével azonos és ez szerinte azért válhatott a t. sz. 3. személyben személyjellé, mert „die Possessivsuffixe der 3. Personen oft wegbleiben, wenn der Besitzer durch ein Substantiv angegeben ist” (i. m. 231), s szerinte csak később járult hozzá e. és k. sz. birtokos esetén a megfelelő személyjel, illetve az osztjakkal határos (kondai és északi) nyelvjárásokban az osztják személyjel *l* eleme kapcsolódott hozzá (i. h.). Úgy látom azonban, nehézségekbe ütközik elfogadni Liimola érvelését, ti. azokban az általa hivatkozott birtokos szerkezetekben, amelyekben a birtokos is főnév, a birtokviszony a vogulban legtöbbször jelöletlen (vagyis a birtokszó nem kap személyjelet) és ilyenkor a birtok kettős vagy többes számát az abszolút paradigmabeli számjelek adják tudtul, pl. TČ *āwī sakət* 'lánya belei' (*sak* 'bél'), míg a személyjellel jelölt, ritkább birtokos szerkezetben (izafet szerkezetben) kötelezően a birtokos paradigmabeli számjelek használatosak, pl. T *āsrā-īl penā-ni* [= *āsrājəl pān-kāni*] 'a sárkány fejei' (*pān* 'fej'). Vagyis nem alakulhattak ki úgy a 3. személyű birtokos személyjelet tartalmazó mai szóalakok, hogy a főnévi jelzős, jelöletlen birtokszóhoz járultak volna a személyjelek, mert pl. a többes számot

a birtokszón ezekben a *t* jelölte, nempedig az **ān/*ān*. — Ezen túlmenően úgy látom, hogy a t. sz. 3. személyt jelölő szuffixum magyarázható a megfelelő személyes névmásból, vagyis korai ősvogul előzményeként **tān/*tān*-t teszek fel. Ennek az előzőkben ismertetett feltételek mellett keletkezhetett **ān/*ān* változata. Ma azonban, mint Liimola is megjegyezte, nincs a vogul nyelvjárásokban egyéb mássalhangzót (azaz *t*-t) tartalmazó változata, hanem csak a rövidebbnek a folytatóival vagy annak az *l*-lel bővült képviselőivel találkozunk. E rövidebb alak — a T nyelvjárást kivéve — azonos a t. sz. 2. személy jelével, amelynek előzményeként a korai ősvogulra én **nān/*nān*-t teszek fel, amely aztán az ősvogul korig haplológiával **ān/*ān*-né egyszerűsödött. Ez az egyezés, egybeesés idézhette elő, hogy a hosszabb **tān/*tān* változat kiszorult a használatból. Ezen egyalakúság megszüntetése végett csatlakozott a t. sz. 3. személyben az **ān/*ān*-hez az eddig megnyugtatóan nem tisztázott eredetű *l*. Megítélés szerint az ősvogul kor végén a t. sz. 3. személy jelölője már **ānāl/*ānāl* hangalakú volt, Liimola véleményével ellentétben, aki tehát csak **nā*-vel számol és a kondai és északi nyelvjárások személyjelölőjének *l*-jét a szomszédos osztják nyelvjárások hatásának tulajdonítja (Liimola 1963. 231—232). Igaz ugyan, hogy az *l*-es személyjel csak az osztjakkal határos nyelvjárásokból ismert, de e kettő összekapcsolását bármilyen megfontolásból is történjék, indokolatlannak tartom és a következő okok miatt nem látom akadályát, hogy ezzel a hosszabb alakkal már az ősvogulban is számoljunk:

a) Formánsok nem önmagukban szoktak egyik nyelvből a másikba átkerülni, hanem az átadó nyelvnek az illető formánssal bővített szóalakjaiban és csak azok révén lehet az átadó nyelvben produktívá. Arra pedig nincs okunk, hogy feltételezzük, hogy a keleti és az északi vogulok a megfelelő osztják szóalakokat átvették volna a vogul birtokos személyjeles paradigma 3. személyű alakjainak kifejezésére.

b) A FK birtokos személyjelzésben (és igeragozásban) a szomszédos nyugati nyelvjárásokból terjedő fejlemény az *l* hiánya; e hatásról árulkodnak a k. és t. sz. birtok soraiban bekövetkezett egybeesések is.

c) Az előbbi pontban említett állítást támogatja, hogy a nyugati nyelvjárásokban az ablatívus is elvesztette **l*-jét (Liimola 1963. 77).

d) A déli nyelvjárás sem szól az *l*-es személyjelölő feltevése ellen: amikor az *l* és a *t* igei tárgyjel igeidők szerintivé alakult disztribúciója következtében az *l* (az e. sz. tárgyra utaló sorban) a t. sz. 3. személyben megjelent és ott így **lānāl/*lānāl* szegmentum alakult ki, a szóvégi *l* eltűnhetett. Lévéen a birtokos személyjelezés és a tárgyas ragozás szoros kölcsönhatásban (az egész obi-ugor nyelvterületen), a t. sz. 3. személyű birtokos személyjel is *ān/ān* alakúvá lett.

Összefoglalás: Az e., ill. k. sz. 3. személyű személyjelölő szuffixumok ősvogul alakja **ī/*ī*, **tī/*tī*, ill. **in/*in*, **tin/*tin* volt, amelyek közül a *t*-t tartalmazó változatok a régebbiek. A k. sz. 2. személyű szuffixum analógiájára a k. sz. 3. személyben jött létre először a rövidebb változat, amely a mássalhangzós tövekhez és a birtokszámjellel bővült szóalakokhoz járult, míg az eredetibb, hosszabb változat a magánhangzóra végződő tövekhez csatlakozott. A t. sz. 3. személyű szuffixum is a neki megfelelő személyes névmással függ össze, de *t* elemének elvesztésében a t. sz. 2. személyű szuffixum analógiájának is szerepe volt.

Irodalom

- HONTI 1975 = HONTI LÁSZLÓ, System der paradigmatischen Suffixmorpheme des wogulischen Dialektes an der Tawda. Budapest
- HONTI 1976 = HONTI LÁSZLÓ, Az osztják személyjelölő szuffixumok történeti áttekintése. NyK 78: 71—119
- KÁLMÁN 1976 = KÁLMÁN BÉLA, Wogulische Texte mit einem Glossar. Budapest
- LIIMOLA 1944 = MATTI LIIMOLA, Zu den wogulischen Personalpronomina. FUF 28: 20—56
- LIIMOLA 1963 = MATTI LIIMOLA, Zur historischen Formenlehre des Wogulischen. I. Flexion der Nomina. MSFOu. 127

Die Suffixe für die 3. Person im Wogulischen

von LÁSZLÓ HONTI

Die urwogulischen Formen der Personalsuffixe für die 3. Person sing. bzw. du. lauteten $*\bar{i}/*\bar{i}$, $*\bar{i}\bar{i}/*\bar{i}\bar{i}$, bzw. $*in/*in$, $*in/*in$, von welchen die Varianten mit i die älteren waren. Der Analogiewirkung der 2. Person du. zufolge entstand zunächst die kürzere Variante der 3. Person du., welche zu Konsonantenstämmen und zu Formen mit Plural-/Dualsuffixen gefügt wurde, während die ursprüngliche längere Variante bei Vokalstämmen verwendet wurde. Das Suffix für die 3. Person pl. steht auch mit dem entsprechenden Personalpronomen in Verbindung, beim Schwund des Elements i spielte auch die Analogiewirkung des Suffixes für die 2. Person pl. eine Rolle.

